

RESTAURACIJA STROPNOG OSLIKA U SALONU PRVOGA KATA PALAČE BAJAMONTI – DEŠKOVIĆ

UDK: 75.052.025.4:728.3] (497.5 Split) "18"

Primljeno: 11. XII. 2006.

Stručni rad

Dr. sc. BRANKO MATULIĆ
Umjetnička akademija u Splitu
Odsjek restauracije i konzervacije
Fausta Vrančića 17
21000 Split, HR

Mr. sc. TONČI BOROVIĆ
Hrvatski restauratorski zavod
Odjel u Splitu
Porinova 2a
21000 Split, HR

U tijeku je jedan od najsloženijih zaštitnih zahvata na stropnim oslicima u središnjem salonu prvoga kata palače Bajamonti - Dešković. Skidanje stropnih oslika s izvornog mjesta i njihovo vraćanje nakon provedenih zaštitnih radova postupci su koji iziskuju dobru procjenu, planiranje i organizaciju svih segmenata zaštitnih zahvata, koji su značajni jednako kao i osigurana sredstva za njihovo provođenje.

Ključne riječi: restauracija, Bajamontijeva palača, Antonio Zuccaro

Na prvom katu palače Bajamonti - Dešković, na Trgu Franje Tuđmana na splitskoj obali, u stanu pok. Liljane Dešković rođene Mikačić, djelatnici Hrvatskoga restauratorskog zavoda, Odjela u Splitu, Odsjeka za zidno slikarstvo, mozaik i štuko, obavili su tijekom 2003. godine pregled stanja

stropnih slika. U dvije prostorije veličine 7 x 6 m te u trećoj, nešto manjoj, veličine 3 x 4 m, dakle s bruto površinom oslika 100 četvornih metara, nalaze se oslikani stropovi koji su zatečeni u iznimno lošem stanju. Vrlo brzo i s najvećom ozbiljnošću pristupilo se izradi elaborata zaštite, to više što splitske slike nemaju usporedbe u Dalmaciji toga vremena, i to ne samo zbog velike oslikane površine, značajnog naručitelja i umjetnika nego ponajprije zbog njihove likovne vrijednosti u kojoj se na vješt način narativnost i dekorativnost isprepleću u zaokruženu i reprezentativnu cjelinu građanske umjetnosti sredine 19. stoljeća.¹

Palaču Bajamonti dao je godine 1858. sagraditi dr. Antonio Bajamonti, nakon što je na dražbi kupio zemljište Šperun. Neorenesansna četverokatnica gotovo monumentalnih dimenzija spada u red najljepših primjera stambene arhitekture sredine 19. st. Dio je urbanističke cjeline koju čine Prokurative, crkva i samostan sv. Frane i Riva, stvarajući tako dojmljivu vizuru obale koja je, prema Bajamontijevoj zamisli, trebala odisati duhom Venecije. Njegovu političku karizmu prati i iznimni senzibilitet za umjetnost, pa tako osim što kupuje umjetnine na dražbama u Veneciji, angažira poznate arhitekta i umjetnike toga doba na nekoliko zahtjevnih projekata (slikar Antonio Zuccaro, arhitekt Giovanni Battista Meduna, kipar Cecon). To je vrijeme kada dr. Bajamonti u ulozi gradonačelnika grada, ali i prvaka autonomnaške stranke, osmišljava i započinje rad na nekoliko vitalnih infrastrukturnih projekata i javnih objekata u Splitu (obnova antičkog vodovoda, Prokurative, plinska rasvjeta, popločavanje ulica, hortikulturno uređenje grada, teatar, fontana itd.). Istodobno, dr. Bajamonti je prepoznat i po indolentnom odnosu prema kulturnoj baštini, osobito u nekoliko devastacija unutar Dioklecijanove palače, gdje obnavlja nekoliko svojih kuća, sukobljavajući se s arhitektom konzervatorom Vickom Andrićem.²

Na prvome katu palače nalazio se rezidencijalni stan gradonačelnika raskošno ukrašen i opremljen, s očitom nakanom stvaranja psihološkog dojma ekonomske i kulturne premoći vlasnika. Tu su se sačuvali stropni oslici u tri prostorije, tri salona, koje je najvjerojatnije oslikao Antonio Zuccaro, vrlo ugledni tršćanski slikar koji u to vrijeme intenzivno slika po Dalmaciji. Njegova djela odražavaju tehničku vještinu bez dubljih prodiranja u samu likovnost, ograničavajući se na akademizam koji se sviđao tadašnjoj provincijskoj sredini Dalmacije.³

Kompozicijski i ikonografski najsloženiji je središnji oslikani salon, s prikazom antičkih bogova, muza, alegorija i anđela smještenih u središnjem kružnom dijelu stropnog oslika. Zeus je naslikan s orlom i munjom, dok je Hera prikazana sa žezlom i paunom. U dinamičnoj kompoziciji ispod vrhovnih božanstava prikazane su muze Klio, Uranija, Geometrija te alegorije glazbe, slikarstva i kiparstva sa svojim pripadajućim atributima. Cjelokupan dinamičan dojam upotpunjuju krilati anđeli s lovorovim vijencima. Izvan središnjeg medaljona, na južnom i sjevernom dijelu stropa naslikano je šest portreta istaknutih ličnosti iz antičkih vremena smještenih u manje medaljone. Među njima se mogu prepoznati pjesnici Vergilije i Homer.⁴

U drugom salonu je kompozicijski aranžman u dekorativnoj ulozi zadržavajući se na detaljima bilja i životinja te na četiri vedute s arkadijskim prikazima rijeka, jezera i vodopada. Središnji medaljon ukrašen je pozlaćenim drvenim viticama izrađenima od drva unutar kojih su ogledalca.

Stropni oslici su već dulje vremena ozbiljno ugroženi zamjetnim propadanjem, naročito izraženim opasnim napuknućima koje prati i denivelacija ploha omeđenih pukotinama. Teško stanje stropnih oslika još se više zakomplicalo poremećajem statičkih momenata nakon postavljanja nove betonske konstrukcije poda iznad nosivih drvenih greda na gornjem iznad. Dramatična nova napuknuća na nosivim zidovima upućuju na statičke pomake koji se agresivno reflektiraju na cijeli stropni oslik.

U tijeku spomenutih građevinskih intervencija došlo je do odvajanja i otpadanja oko 2 metra četvorna stropnog oslika u jugoistočnom kutu stropa središnjeg salona. Provlaživanjem, kao posljedicom nalijevanja betonskog poda, prouzročeno je nekoliko područja s mrljama koje su nastale od djelomičnog otapanja veziva bojanog sloja. Sulfatni i kalcitni spojevi koji se nalaze u cementnoj abrazivnoj tekućini koja se izlijevala iz nedovoljno zaštićenih kalupa novih betonskih nosivih konzola novog poda, dodatno su potaknuli površinska ispljavanja koja pojačavaju opći dojam mrljivosti.

Posebno dramatičan dio tog stropnog oslika nalazi se blizu sjeveroistočnog kuta, gdje je zbog odvajanja od podloge (prije nekih tridesetak godina) nastalo povećanje ispupčenje (otprilike 3 metra četvorna) koje prijeti daljnjim odvajanjem i otpadanjem. To se tada pokušalo spriječiti podupiranjem dvjema daskama pričvršćenima dugim vijcima kroz oslikani strop. Trstični raster, u ulozi nositelja žbuke oslikanog stropa, na tom je mjestu najugroženiji i potpuno se

odvojio zbog pokidanog ovjesa konopčićima na nivelirnim daskama pričvršćenim za drvene nosive grede.

Zbog svega navedenog uviđa se neminovnost zahvata skidanja cijelog oslikanog stropa. Bilo kakvi zahtjevniji zahvati u smislu konsolidacije žbuke ili pokušaja poravnavanja poremećenih razina nekih dijelova oslikanog stropa ne dolazi u obzir jer statički pomaci na zidovima ne prestaju. Odvojenom samonosivom novom konstrukcijom oslikani strop se izolira od statičkih gibanja na zidovima i omogućuje samostalno egzistiranje unutar mreže opterećujućih mehaničkih sila. Sve se moglo izbjeći da je bio omogućen pristup odozgo te da su bili dostupni nestabilni dijelovi žbuke kako bi se omogućila konsolidacija trstičnog rastera s ovjesom. Tako bi restauratorski zahvati bili osjetno kraći, kvalitetniji, jeftiniji i prihvatljiviji za iznimno vrijedne stropne slikarije u palači Bajamonti - Dešković.

ELABORAT ZAŠTITE

Predloženi elaborat koji su razradili autori ovog prethodnog izvješća, s konzervatorsko - restauratorskog stajališta spada među nekoliko najsloženijih zahvata koji se u okviru struke mogu javiti. Plan zaštitnog programa uvjetovan je s nekoliko bitnih odrednica. S povijesnoumjetničkog stajališta, radi se o vrlo vrijednom ciklusu zidnih slikarija poznatog autora Antonija Zucarra. S konzervatorsko-restauratorskog stajališta dvije ključne činjenice određuju zaštitni zahvat, a to je iznimno loše stanje slikarija i njihova velika površina, čiji položaj na stropu bitno otežavaju ionako složene uvjete zaštite. Stoga su za provođenje ovakvog programa gotovo jednako važni dobra procjena, planiranje i organizacija svih segmenata zaštitnih zahvata, koliko i osigurana dostatna sredstva za njihovo provođenje.

Zahvati vremenski podrazumijevaju otprilike dvije do tri godine kontinuiranog rada cijelog tima specijalista i u tom je vremenu na ovom konkretnom slučaju potrebno riješiti gotovo svaku vrst problema koji se u konzervaciji i restauraciji zidnog slikarstva mogu javiti. Posebno valja istaknuti činjenicu kako će biti nužno veliki dio slikarije skidati sa stropa i nakon zaštitnih zahvata ponovo vratiti, uz prijeko potrebnu multidisciplinarnu suradnju s konzervatorima i povjesničarima umjetnosti.

Na osnovi pregleda i procjene zatečenog stanja predlažu se sljedeći zaštitni zahvati:

1. Pripremni i organizacijski poslovi

Za uspješnu realizaciju ovog posla potrebno je organizirati manju radionicu koja će se nekoliko godina kontinuirano baviti zaštitom ovog ciklusa zidnih slika. Odabir kvalitetnih stručnjaka, te metoda i tehnika rada uz dobru i stručnu pripremu, procjenu stanja, planiranje, organizaciju radova i usklađivanje svih segmenata konzervatorsko-restauratorskih djelovanja, zahtijevaju maksimalni angažman voditelja projekta.

2. Preventivna zaštita

2.1. Otpalih ulomaka stropne slikarije

Nekoliko stotina manjih i većih ulomaka rasuto je po podu prostorija. Sve ulomke potrebno je kolektirati, evidentirati, konzervirati i izraditi dokumentaciju.

2.2. Najugroženijih dijelova slikarije na stropu

Brojni dijelovi slikarije doslovno vise i drže se minimalnim dijelom za korpus stropa. Sve takve dijelove potrebno je hitno osigurati od rušenja i daljnjih statičkih poremećaja, što se nužno odražava i na preostale dijelove slikarije.

3. Zaštita intarziranih parketa

Intarzirani parket potrebno je obložiti kako bi se zaštitio tijekom zaštitnih zahvata na stropnim slikarijama. Oblaganje drvenom građom kako bi se na nju mogla nesmetano montirati konstrukcija radne platforme.

4. Postavljanje prikladne skele za rad

U obje prostorije potrebno je postaviti radnu platformu površine 70-ak kvadrata, na primjerenj visini, kako bi se nesmetano mogli provoditi svi predviđeni zahvati. Najprikladnija je metalna okosnica s podnicom od jelovih dasaka čime bi se dobio odgovarajući radni prostor i omogućila maksimalna dostupnost svih dijelova stropne slikarije.

5. Temeljiti pregled i procjena stanja

5.1. Statička procjena drvene građe stropne konstrukcije

U tijeku preventivnih zahvata valja načiniti temeljitu statičku procjenu svih elemenata stropne konstrukcije. Takva procjena bitno određuje čitav tijek predviđenih zahvata, s

mogućim većim ili manjim izmjenama predloženog, što će ovisiti o rezultatima istraživanja.

5.2. Statička procjena armaturne trske

Veliki problem u ovom slučaju predstavlja činjenica da je žbukani sloj nabačen na armature od prepletenog šiblja-trske. Budući da se radi o vrlo fragilnom materijalu, čiji se statički poremećaji teško mogu reparirati in situ, svi oštećeni dijelovi armaturne trske automatski se reflektiraju na oštećenja žbuknog sloja.

5.3. Statička procjena žbuknog sloja

Već na prvi pogled vidljiva su brojna oštećenja na žbuknom sloju. Dio žbuke je otpao, dio je mjestimično odvojen od armature, a gotovo čitava površina slikarije izbrazdana je napuknućima različitog intenziteta.

5.4. Pregled i procjena stanja bojanog sloja

Bojani sloj relativno je dobro očuvan. Primjetne su zone s više ili manje izraženim slojevima prljavštine, čađe, prašine. Dio bojanog sloja je pulverizirao, na brojnim mjestima došlo je do alteracije, a svemu tome je pridonijelo i očigledno prodiranje vode s gornjeg kata.

6. Rješavanje svih instalacijskih vodova koji prolaze kroz strop (struja i dr.)

Sve instalacijske vodove koji prolaze kroz konstrukciju krova potrebno je primjereno urediti kako bi se nesmetano mogli obavljati svi predviđeni zaštitni zahvati, te istodobno iznašla rješenja za prikladno namještanje rasvjete.

7. Uzorkovanje žbuke, pigmenata i pozlate

7.1. Dijagnostička i laboratorijska istraživanja

7.1.1. *Fizikalno-kemijska obrada uzoraka žbuke, pigmenata i pozlate*

Obaviti sve potrebno uzorkovanje i prikladne laboratorijske analize uzoraka žbuke, pigmenata i pozlate.

7.1.2. *Istraživanja u svrhu spoznaje materijala i tehnika*

Razumijevanje i ispravna procjena izvorno upotrebljenih materijala i izvršnih zanatskih i slikarskih tehnika, osnovni su preduvjet za uspješno rješavanje zatečenih problema.

8. Pretkonsolidacija

8.1. Bojanog sloja

Sve nestabilne i ugrožene dijelove bojanog sloja potrebno je pretkonsolidirati kako bi se mogle poduzeti druge nužne radnje na zaštiti.

8.2. Najugroženijih dijelova žbuke

Pretkonsolidacija žbuke na onim dijelovima za koje nije nužno promptno skidanje s izvornog mjesta.

9. Dokumentacija

9.1. Dokumentiranje zatečenog stanja

9.2. Dokumentacijska obrada otpalih ulomaka stropne slikarije

9.3. Izrada nacрта stropne slikarije u odgovarajućem mjerilu

9.3.1. *Snimanje slikarije totalnom stanicom i digitaliziranjem snimaka*

9.3.2. *Izrada matričnog plana točaka*

9.3.3. *Izrada nacрта likovne kompozicije*

9.3.2.1. U tehnici olovke

9.3.2.2. U tehnici tuša

9.3.2.3. U tehnici akvarela

9.4. Foto i videodokumentacija tijekom svih zahvata

9.5. Dnevnik rada

10. Zaštita lica slikarije *japan*-papirom

Nakon pretkonsolidacije i dokumentacije, cijela površina lica slikarije obložiti će se slojem *japan*-papira kako bi se u daljnjim zaštitnim postupcima dodatna oštećenja bojanog sloja svela na najmanju moguću mjeru.

11. Skidanje ulomaka slikarije s izvornog mjesta

Za ovu stavku bitna je napomena kako se u pravilu ovako delikatni zahvati obavljaju s poleđine, tj. uklanja se podna konstrukcija s gornjeg kata, čime se otvara radni prostor poleđine slikarije. Time je moguće puno jednostavnije injektiranje, fiksiranje i sidrenje armature i žbuke, bez izravnog doticaja s bojanim slojem. No u ovom slučaju to nažalost nije moguće jer je na gornjem katu nalivena betonska ploča koja je zauvijek onemogućila takav pristup spomeniku, a usput i promijenila izvorne fizikalne i mikroklimatske uvjete slikarije (moguća kondenzacija, ekstrakcija soli, itd.). Tom je činjenicom unaprijed zadan okvir

zaštitnih djelovanja preko lica slikarije, što za sobom povlači mnogo rizičnije zaštitne zahvate, a i znatno poskupljuje radove.

U tijeku rada odabrat će se najpogodnija metoda i tehnika skidanja ulomaka slikarije, odnosno svih onih dijelova koji su se nepovratno odvojili od armature stropa. Unaprijed je potrebno predvidjeti najgoru moguću varijantu skidanja svih ulomaka, jer će se tek tijekom rada donijeti konačna odluka o obujmu nužnih zaštitnih radova.

11.1. Izrada plana skidanja stropa s izvornog mjesta

Najdelikatniji dio posla, o kojemu će ovisiti cjelokupni ishod. Pomna razrada ove skupine zaštitnih zahvata mora jamčiti uspješno skidanje, ali i vraćanje u cjelinu koja nakon provedbe mora zadržati maksimalnu cjelovitost spomenika.

11.1.1. *Prema procjeni skidanje čitavog stropa*

11.1.2. *Djelomično skidanje pojedinih dijelova stropa*

11.1.3. *Označavanje kotnih točaka za kontroliranje skidanja i vraćanja ulomaka*

11.2. Razrada potrebnih tehničkih rješenja (nosači, podupore, sječkači, podloge, alati i druga oprema, itd.)

11.3. Priprema dijelova slikarije za skidanje

11.4. Skidanje

11.4.1. *Podljepljivanje lica ulomaka slikarije*

11.4.2. *Postavljanje sigurnosnog nosača*

11.4.3. *Odvajanje od korpusa stropa*

11.4.4. *Obrada poledine odvojenih ulomaka*

11.4.5. *Konzervacija i skladištenje*

12. Zaštitni zahvati na dijelovima koji se ne odvajaju (djeluje se na poledinu)

Odnosi se na one dijelove stropne slikarije za koje se zaključuje da im nije potrebno skidanje s izvornog mjesta i za koje je tehnički dostupno restauratorsko djelovanje s poledine.

12.1. Injektiranje

12.2. Konsolidacija i impregnacija

13. Obrada stropne armature

13.1. Potrebne intervencije na postojećoj drvenoj armaturi

Pokaže li se potrebnim, u ovaj zaštitni zahvat bit će uključeni specijalisti restauratori za drvo.

- 13.1.1. *Konzervacija-restauracija greda, dasaka, trske*
- 13.1.2. *Zamjena na potrebnim mjestima*
- 13.2. Postavljanje nove prihvatne armature
 - Na svim dijelovima gdje ulomci slikarije budu dignuti s izvornog mjesta, bit će potrebno napraviti novi armaturni nosač žbuke. Odabir materijala i njegovo tehničko usklađivanje s izvornim dijelovima, odredit će se i tijekom radova. Velika je mogućnost da se skinuti ulomci postave na novu lakonosivu sendvič-ploču i na taj način, uz odgovarajuće tehničko rješenje pričvršćivanja, ponovo vrate na nosivu grednu konstrukciju.
- 14. Vraćanje ulomaka na izvorno mjesto
 - 14.1. Razrada plana vraćanja
 - 14.2. Razrada tehničkih rješenja vraćanja (nosači, podupore, sidrenja, alati i potrebna oprema, sendvič-ploče, itd.)
 - 14.3. Priprema ulomaka za vraćanje
 - 14.4. Vraćanje ulomaka
- 15. Skidanje zaštite s lica slikarije
 - 15.1. Skidanje podupora
 - 15.2. Skidanje *japan*-papira
- 16. Rekonstruktivni zahvati na žbuci
 - 16.1. Zatvaranje svih napuknuća: grubi-fini sloj
 - 16.2. Zatvaranje rezova na žbuci: grubi-fini sloj
 - 16.3. Nadopunjavanje novom žbukom na svim nedostajućim dijelovima stropa: grubi-fini sloj
 - 16.4. Završno kitiranje
- 17. Čišćenje bojanog sloja
 - 17.1. Sondažno čišćenje i pronalaženje najbolje metode ili nekoliko metoda čišćenja
 - 17.2. Primjena odgovarajućeg odabranog modela čišćenja bojanog sloja
- 18. Pripreme za retuš bojanog sloja
 - 18.1. Obrada podloge za prihvat retuša
 - 18.2. Impregnacija
- 19. Retuš
 - Reintegracija bojanog sloja slikarije je, s obzirom na njezinu likovnu razvedenost i kvalitetu, prijeko potrebna.

- 19.1. Pripremni planovi i skice
- 19.2. Izrada osnovnog crteža nedostajućih dijelova likovne kompozicije
- 19.3. Odabir materijala i tehnike retuša
20. Konzervatorsko-restauratorski zahvati na pozlati
 - 20.1. Skidanje svih pozlaćenih drvenih ukrasnih okvira s izvornog mjesta
 - 20.2. Obnova pozlate
 - 20.3. Rekonstruktivna izrada nedostajućih dijelova okvira
 - 20.4. Pozlaćivanje novoizrađenih dijelova
 - 20.5. Vraćanje pozlaćenih ukrasnih okvira na izvorno mjesto
21. Konzervatorsko-restauratorski zahvati na staklenim ukrasima

Središnji medaljon južne prostorije u sebi sadrži nekoliko staklenih ukrasa koje valja skinuti, konzervatorski obraditi i potom ponovo reintegrirati u obnovljenu slikariju.
22. Postavljanje zaštitnog sloja preko lica obnovljene slikarije

Nakon provedbe svih prethodnih stavki zaštite, na lice slikarije postaviti će se odgovarajući zaštitni sloj koji će uvelike poboljšati odnos bojanog sloja prema vanjskim utjecajima, prašine, svjetla, mikroklimatskih uvjeta, itd. Kao i pri svim ostalim zahvatima primjenjivat će se načelo izvornosti i reverzibilnosti.
23. Presentacija i publiciranje

S obzirom na vrijednost slikarija i iznimnu složenost zaštitnih zahvata bilo bi vrijedno sve radove popratiti primjerenom prezentacijom i stručnom publikacijom.

PRIMARNI RESTAURATORSKI ZAHVATI

Krajem 2004. nakon prosudbe predloženog elaborata zaštite Ministarstvo kulture odobrilo je sredstva kojima su započeti planirani zahvati, koji će se nužno, u neposrednom doticaju sa spomenikom i restauratorskim problemima, u hodu modificirati i prilagođavati, odabirom najboljih mogućih rješenja prema stvarnim situacijama.

Prva preliminarna ispitivanja stanja bojanog sloja, žbuke i prihvatnog rastera od trske naglasili su prijašnju prosudbu za hitnim restauratorsko-konzervatorskim zahvatima. Nakon uzorkovanja specifičnih dijelova žbuke i pigmenta bojanog sloja, ispituju se mogućnosti čišćenja bojanog sloja kemijskim i mehaničkim metodama i provode se unutar manjih sondi. Upotrebom detektorske kamere s infracrvenim svjetlom istražuje se cijela površina oslikanog stropa i otkrivaju se zone s retuširanim dijelovima koji su izvedeni uljanim bojama. Nije se naišlo na moguće podslike ili preinake u fazi oslikavanja, što potvrđuje visoku kvalitetu i profesionalnost majstora, koji se strogo držao zacrtane sheme i unaprijed razrađenog kompozicijskog plana.

Retuš je koncentriran u zonama većih pukotina i lakuna koje su zapunjene tvrdim gips-cementnim kitom. Detekciju retuširanih dijelova olakšava razlika u glatkoći jer su izvorni dijelovi hrapaviji i odražavaju teksturu žbuke. Podatke o takvim intervencijama nemamo. Pretpostavljamo, na temelju sačuvanosti izvedenih retuša i stupnja njihove "pohabanosti", da se takav zahvat dogodio u prvoj polovici prošlog stoljeća. Tu pretpostavku potkrepljuje i činjenica da su u vremenu između dva svjetska rata u potkrovlju palače bili atelijeri nekoliko splitskih likovnih umjetnika, koji su mogli biti potencijalni izvođači takve vrste restauratorskog zahvata.⁵

PRETHODNO IZVJEŠĆE O RESTAURATORSKIM ZAHVATIMA TIJEKOM 2005. GODINE

Zbog sporadične stabilnosti bojanog sloja i naknadnog postavljanja zaštitnog sloja s *japan*-papirom i gazom lijepljenih otopinom tutkala, potrebno je cijelu površinu konsolidirati i homogenizirati prikladnim konsolidantom. Prije takvog zahvata površinu bojanog sloja potrebno je očistiti mehaničkim metodama: kruhom, spužvama WISHAB, kistovima i štapićima sa staklenim vlaknima. Kao konsolidant rabi se Paraloid, i to u dva sloja kao 2-postotna otopina i u dva sloja kao 3-postotna otopina u toulenu. Nakon tretmana i ispitivanja provedenih na manjim sondama zaključujemo da je bojani sloj stabilan i spreman da bez posljedica izdrži fazu podljepljivanja zaštitnog sloja.

Da bi zahvat skidanja oslikanog stropa bio uspješno izveden, bilo je potrebno obaviti učvršćivanje (armiranje) u tri sloja otopinom zečjeg tutkala.

Kao prvi sloj lijepi se *japan*-papir, a kao druga dva slojevi gaze. Prethodno pripremljenim planom rezova, uz maksimalno poštivanje kompozicijskog rasporeda i izbjegavanjem figuralnih prikaza sastavlja se konačna verzija nacrti tabli koje će se skidati rezanjem. Nakon prosušivanja tutkala u armaturnim slojevima *japan*-papira i gaze kredom u boji se iscrtavaju linije rezova prema izvornim linijama koje se dovoljno proziru kroz spomenuti sloj.

Piljenjem reznim alatom (brzookretna električna brusilica sa 18 000 - 20 000 okretaja s dijamantnim reznim diskom od 1,2 mm) skidaju se paneli različitih dimenzija. Svaki skinuti komad stropnog oslika odmah se odnosi u susjednu prostoriju na čišćenje i brušenje stražnje strane, koja je bila opterećena grubim slojem žbuke vezane za trstiku. Brušenjem se stražnja strana panela izravna od grubih utora nastalih utiskivanjem žbuke u raster trstike tako da se debljina ploče smanjuje na otprilike 1,5 cm. Tim se zahvatom stvaraju nužni preduvjeti za vraćanje svake ploče na metalni raster kao konstrukciju ovjesa cjelokupnog oslikanog stropa, a svaka se ploča lišava balasta za otprilike 1/3 ukupne težine, što pojednostavnjuje rukovanje pri daljnjim restauratorskim zahvatima.

Stražnja strana skinutih komada podložna je osipanju te je zbog krhkosti žbuke potrebno provesti impregniranje akrilnom emulzijom prateći dubinu penetriranja. Prema izraženoj upojnosti žbuke očituju se oslabljena svojstva vapnenih žbuka koja se nakon ovog tretmana osjetno poboljšavaju. Nakon sušenja primjetno je znatno manje osipanje i smanjenje krhkosti. Veće pukotine i udubljenja se zapunjuju i saniraju odgovarajućom vapneno-gipsanom žbukom primjerenog granulata, uz prethodno impregniranje korita pukotine akrilnom emulzijom radi što boljeg prijanjanja. Istodobno se na sličan način stabiliziraju rubovi ploča kako bi se izbjegli nepotrebni rizici oštećenja pri daljnjem obradi.

Kako bi se izbjegli rizici pucanja i prelamanja svakog skinutog komada, ali i pojednostavnio proces vraćanja na budući novi metalni raster, bilo je potrebno učvrstiti svaki komad cijelom površinom armaturnim slojem koji će zadovoljiti čvrstoćom, postojanošću, lakoćom, debljinom nanesenog sloja i sposobnošću sigurnog prihvata za novi sustav ovjesa. Epoksidna smola sa dva armaturna sloja staklene vune zadovoljava tražene značajke.

Slojevi *japan*-papira i gaze zalijepljeni tutkalom na licu oslika spužvama se namaču toplom vodom i pomno uklanjaju. Potom se površina ispire napola ovlaženim spužvama do potpunog uklanjanja tutkala.

Kitiranjem pukotina, lakuna i pulveriziranih zona na licu oslika se moraju izjednačiti odlike stare i nove žbuke, uz istodobno traganje za uspješnim opo-
našanjem teksture na izvornoj žbuci. Zadaća nije nimalo jednostavna i zahti-
jeva višekratne pokuse na manjim kvadratnim sondama s nekoliko različitih
žbuka i različitim alatima na mokro i na suho.

Najbolji rezultat daje žbuka koju smo spravili od mješavine punila pro-
sijanog kvarcnog pijeska, običnog žutog pijeska, mramornog brašna, praha
tučene opeke i superventilirajućeg vapna u prahu. Kao temeljno vezivo rabimo
akrilatnu otopinu PLEXTOLA. Točno određen odnos veziva i punila dopušta
potrebnu obradu zaribavanjem kojim dobivamo približnu teksturu izvorne
žbuke. Po potrebi takve površine dodatno obrađujemo "tekućom žbukom"
spravljenom od mramornog brašna, kamene prašine i akrilatnog veziva, koju
nanosimo kistovima. Ostaci žbuke na rubovima lakuna i pukotina uklanjaju
se vatom na drvenim štapićima umočenom u otopinu VULPEXA (specijalni
sapun) i vodom, tako da se definira jasan rub tretiranih zona.

Nakon navedenih faza restauracije, slijede delikatni zahvati retuširanja i
vrćanja skinutih dijelova na posebno konstruiran metalni raster koji će biti
niveliran i učvršćen za nosive grede.

Restauratorski tim Hrvatskoga restauratorskog zavoda - Odjela za resta-
uraciju zidnog slikarstva, mozaika i štukatura na ovom zahtjevnom projektu
radi već godinu i pol dana. Uspješnost obavljenih dosadašnjih faza restauracije
ulijeva optimizam u postizanje konačnog cilja ovog projekta, a to je revitalizi-
rani stropni oslik središnjeg salona na prvom katu palače Bajamonti – Deško-
vić, koji bi trebao zasjati novim sjajem.

BILJEŠKE

¹ Glavni inicijator početka zaštitnih zahvata bio je dr. sc. Radoslav Tomić, stručni savjetnik pri Hrvatskom restauratorskom zavodu. Voditeljem projekta zaštitnih zahvata imenovan je dr. sc. Branko Matulić, konzervator - restaurator savjetnik, koju je dužnost poslije preuzeo viši konzervator - restaurator mr. sc. Tonči Borovac. U radnoj skupini od početka rade i konzervatori - restauratori Ivana Jerković, Antonija Gluhan i Josipa Milišić te brojni studenti Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu, Odsjeka konzervacije - restauracije. Konzervatorski nadzor vršio je viši konzervator savjetnik mr. sc. Goran Nikšić iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

² Duško Kečkemet: *Vicko Andrić - arhitekt i konzervator 1793. – 1866.* Split, 1993., 163-164, 166-169.

- ³ Kruno Prijatelj: *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884.* Split, 1989., 71-72.
- ⁴ Radoslav Tomić: *Obnovimo Bajamontijev stan!*, Slobodna Dalmacija, Split 14. 5. 2003., 8-9.
- ⁵ Goran Borčić: *Gradnja Prokurativa, kuće Dešković i Bajamontuše - odlomak iz većeg teksta s izložbe "Splitska riva"*. Split, 1997.

RESTORATION OF THE CEILING PAINTING IN THE CENTRAL SALON OF THE FIRST FLOOR OF THE BAJAMONTI-DEŠKOVIĆ PALACE

Summary

The apartment of late Liljana Dešković née Mikačić on the first floor of the Bajamonti-Dešković Palace at Franje Tuđmana Square at Splitska obala houses painted ceilings with a gross surface of 100 m². Having bought the property at Šperun at auction, Dr Antonio Bajamonti, mayor of the time, had the Bajamonti palace built in 1858. The first floor of the palace housed his residential apartment whose ceilings were most probably painted by Antonio Zuccaro (1825-1892), a reputable painter from Trieste who worked a lot in Dalmatia.

The paintings were assessed to be greatly damaged. In several places the mortar was completely separated from the bearing basis that came off and is falling into many larger and smaller pieces that were, on that occasion, gathered and arranged on the floor of one of the rooms. The ceiling showed in some places large lacunas through which the structure of the bearing part of the paintings was visible. More than 50% of the ceiling was more or less separated from the reed frame fixed onto the beam structure with a tendency of increasing the damage. Some parts of the mortar - painting gradually fell off. In the course of time the painted layer became blurry due to accumulation of dust and soot, partly to pulverization and alteration, while the greatest damages on the painted layer were caused by the water flooding from the upper floors.

From the point of view of conservation and restoration, the protection program carried out ranks among the several most complex interventions that an expert can encounter. At the end of 2004 and intensively during 2005 and 2006 research, documentation, consolidation, cleaning and protection of the painting were carried out. Following research results, a study was made envisaging the segmented removal of the painting from its original place, repair and consolidation of mortar and the painted layer. The project of restoring is based on conceiving a new self-supporting construction on which the hanging restored ceiling would be isolated from the static movements of the surrounding walls and would thus enable independent existence within the grid of burdening mechanical forces.

Prijašnje stanje

Oslikani strop u zapadnoj prostoriji